

Osvícenství (18. stol.)

- ...racionalismus a empirismus novověku ústí v duchovní hnutí, které se označuje jako „osvícenství“
- ...je základním celkovým kulturním naladěním 18. století..
- ...v zásadě jde o návaznost vývoje..návaznost na renesanci a humanismus..(objevení světa a člověka, uvolnění lidských sil a obrat ke světu) ..rozkvět materiální a duchovní kultury v novověku
- ...víra ve vědu a pokrok, víra v to, že lidstvo prožívá trvalý vzestup
  - víra v to, že lidský duch, osvobodí-li se od předsudků a pověr a pomocí správných metod bádání vyřeší všechna tajemství světa (skutečnosti) -- víra ve všemoc rozumu!
- ...víra v to, že nyní věda a filosofie založí a zdůvodní život jednotlivce i společnosti, jež odpovídá důstojnosti člověka...
- ...praktické zaměření osvícenství..(už Bacon – „vědění je moc“)..zlepšení světa vítězstvím rozumu..snaha o rozšíření světla rozumu..poznatků vědy a filosofie..“osvícení“ širokého okruhu lidí
  - školský systém, povinná šk. docházka (osvícenský absolutismus)..ideál co nejvšestrannějšího vědění mnohdy na úkor hloubky („vzdělanec“ ..jež se cítí být povznesen nad nevědomost a pověry minulosti a nevzdělaného lidu)

Základní rysy:

- Liberalismus
- Deismus

Liberalismus...svoboda rozumu je podmínkou pokroku věd a vzdělání a ten zase pokroku lidstva

- požadavek autonomie rozumu..ve vědě..v myšlení se připouští jen to, co je jasné a zřejmé (už Descartes)..matematické či fyzikální zákony..ostatní je odmítáno jako omezení práva a svobody rozumu
- důraz na právo a svobodu jednotlivce (každé společenské pouto je vnímáno jako omezení práva na vlastní svobodu..)
- liberalismus osvícenství vychází z individualismu (vlivem nominalismu, empirismu i racionálního subjektivismu)
- hospodářský liberalismus..svobodné tržní hospodářství v rukou podnikatelů..na úkor práv a potřeb zaměstnanců (reakce Marxe a marxismu)
- v politické oblasti je vliv liberalismu patrný v absolutismu – individuální autonomie vládců..nicméně i oni jsou nositeli myšlenek osvícenství (osvícenský absolutismus) - vytváření moderního právního státu – reformy ..vzdělávací systém, soudnictví, státní správa
...i širší vrstvy chtějí získat právo na autonomní svobodu..(Francouzská revoluce)..
- liberalismus v náboženském a teologickém smyslu..nadpřirozená víra odporuje svobodě rozumu...požadavek přirozeného rozumového náboženství (bez zjevení, tajemství a mystiky)

Deismus...osvícenství většinou proti víře v Boha nevystupuje..ateismus hlavně ve Francii (francouzský materialismus)

...ovšem odlišná představa Boha než v tradičním křesťanském pojetí („teismus“ ..jako křesťanský opoziční termín 18. stol.)

--**Bůh** je jeden, tvůrce světa a jeho zákonů...ovšem do dění světa už nezasahuje..je vně..nad světem..nestará se o svět, o lidi v něm..ani my se nemusíme starat o něj ..člověk je pánem svého světa! (jistota se přemísťuje do subjektu..sebevědomí člověka)

...je zrušen vztah mezi Bohem a světem..svět s Bohem nemá nic společného (např. prozřetelnost..)

...odmítání všech nadpřirozených působení..přirozené rozumové náboženství

...modlitba a bohoslužba nemají žádný význam..jen pověry..chceme si jen vyškemrat zalíbení, ochranu a pomoc Boží (podobně kritizuje náb. už Hume..)

...je vyžadován jen mravný život na základě přirozené, rozumové etiky (už Descartova prozatímní morálka a také až Kantův kategorický imperativ)..souvisí s praktickým zaměřením osvícenství..

---náboženství má praktický užitek pro lidskou společnost v morálním jednání (Voltaire: „Kdyby neexistoval Bůh, museli bychom si ho vymyslet“..)

...kolébkou osvícenství (volnomyšlenkářství, liberalismus, deismus) je Anglie (také Lock a Hume jako předchůdci..Shaftesbury, Hutcheson, Mandeville, Adam Smith)

Francouzské osvícenství

...osvícenství zde nabývá mnohem radikálnější podoby..kořeny moderního materialismu a ateismu 19.st...

- **Voltaire**..není ateistou..deismus..průkopník osvícenství ve Francii
...drží se zkušenosti (Anglie), odmítá racionalismus vrozených idejí
...deistická víra v Boha..přirozené náboženství..podstatu náboženství vidí v morálce – kritérium pravdivosti náboženství nachází v jeho mravním působení
...trvá na náboženské toleranci a napadá proto křesťanství..zejména katolickou církev..útoky proti bibli, zázrakům a zjevení (báchoroky, pověry a výplody nerozumu)
- **Encyklopedisté (Diderot, d'Alembert, Lamettrie, Holbach)**
...materialisticko-ateistická radikalizace francouzského osvícenství (především Lamettrie a Holbach)...řád, jistota, substance se díky přírodním vědám (Newtonské fyziky) vtělila do hmoty
...filosoficky interpretují mechanický materialismus..najdeme vliv empirismu, Leibnize i Descarta

- ...vysvětlení člověka a přírody pomocí fyziky a poznatky dalších přírodních věd není cílem, ale prostředkem k vylepšení společnosti (reformou společnosti zdokonalit člověka)
- ...antimetafyzičnost (oproti Descartovi)
- ...jde o materialismus a to buď mechanický nebo vitalistický
  - Mechaničtí m. - vliv deterministické Newtonovy fyziky..pasivní hmota a řetěz příčin a následků
  - Vitalističtí m. – živá hmota není hmotou pasivní..je citlivá a schopná samoorganizace
- ...**Lametrie**..*Člověk stroj* – chce vysvětlit i člověka mechanicky a tak překonat Descartův dualismus tělesné a myslící substance...myšlení pokračováním složité organizace strojů..
  - ...člověk je velmi složitý stroj, tak dokonalý, že zastavení jedné jeho části nutně neznamená zastavení chodu celého stroje
  - ...substance nemá smysl..pro vysvětlení života, pohybu, smyslovosti a myšlení stačí najít sebemenší princip či zdroj pohybu a tělo se už bude pohybovat, cítit a myslet..i konat v souladu s morálkou (etický individualismus a hedonismus..jsme odsouzeni k požitkům..)
  - ...radikální ateismus..odmítá stvoření a náhodu..(naopak determinismus)..vše nahrazuje přírodními silami..jejichž střetávání vysvětluje všechny jevy

...**Holbach**...ateista..každé náboženství je absurdní...

...úlohou člověka je být šťastný

...k tomu je ovšem potřeba vědět, že člověk je bytím čistě fyzikálním (od živočichů se liší jen stupněm organizovanosti)..ani duše není ničím víc než tělem

...štěstí je schopnost udělat šťastným sebe prostřednictvím štěstí druhých (štěstí jako přímý důsledek vlastností hmoty)

...**Diderot**...více než Newtonovým deterministickým vesmírem je inspirován indeterministickým materialismem Epikura a Lucretia..

...obraz světa, který je charakteristický spontánní tvořivostí, nepředvídatelností a citlivostí (více citlivé jsou živé organismy než mrtvá tělesa)

...příroda je světem proměn..je to dynamický vesmír, ve kterém tělesa vznikají a zanikají (evoluce)

■ J. J. Rousseau

...představuje kritickou reakci na jednostrannost empiricko-materialistického pojetí přírody (kulturní pesimismus X osvícenskému optimismu víry v pokrok)

...stejně jako další filosofové společnosti (Hobbes, Lock...) – má za to, že společnost vznikla na základě společenské dohody, smlouvy z předchozího přirozeného stavu..na rozdíl od nich a běžného mínění ovšem nehodnotí vznik společnosti či civilizace (kultury) kladně..i když je nutný jako rozvoj lidských schopností

---kladně hodnotí přirozený stav...přirozený člověk (nesocializovaný civilizací) je dobrý (má přirozený soucit)...nevládne jazykem ani reflexivním vědomím..jen uspokojuje potřeby k přežití...takový člověk není sociální (např. Aristoteles), ale nezávislý, svobodný.. („Lidství spočívá ve svobodě, nikoli v inteligenci“)

---zmnožování potřeb a překonávání nesnází vedou ke zrodu kultury..

--vznik vlastnictví zespolečenštění člověka..jazyk..rozum..zášť, války, přání a potřeby bují

---z dobré lásky k sobě samému se stává egoistické sobectví..přepych a úpadek mravů..na druhé straně vědomá moralita, stát, právo a zákon

...nepožaduje návrat k přírodě..ale k rovnosti všech lidí v nepokřivené kultuře

...teorie obecné vůle..ve státě (zákonodárství a poslušnost zákonů) nemají vládnout jednotlivé vůle..zájmy jednotlivců, ale všemi přijímaný zájem..hlasováním

...věří v přirozený zákon..vrozený a dobro srdce..citu (proti materialismu a ateismu)..odmítá náboženská dogmata – deismus..přirozené náboženství osvědčené v morálce

- **Teoretikové pokroku (Turgot, Condorcet)**...individuální a kolektivní pokrok je provázán...technický pokrok přechází v pokrok politický a morální...blahobyt sebou přináší dobré jednání a štěstí
---dějiny se ubírají směrem k nekonečnému zdokonalování..

Immanuel Kant (1724-1804)

...Kant přináší gnoseologický obrat pro celou další filosofii

...snaží se odhalit podmínky možnosti jakéhokoli poznání..rozumu (osvícenství) “transcendentální filosofie“ ..zda a jak (za jakých podmínek) je možná věda (syntetické soudy a posteriori-zkušenost, indukce, přírodní věda a analytické soudy a priori-matematické pravdy) a metafyzika (syntetické soudy a priori-skládání předzkušenostních soudů)

...kriticky překonává racionalismus a empirismus novověku..a dovádí je k vyšší syntéze..konstruktivismus

---naše poznatky nepocházejí jen ze zkušenosti ani jen z čistého rozumu..**poznatky aktivně konstruujeme pomocí zkušenosti a předchůdného vědění**..zkušenost je možná jen díky smyslovosti a předzkušenostním poznatkům (šablonám)

...předchůdné..předzkušenostní (vrozené) vědění..a priori..představují

- **formy smyslovosti** (prostor, čas)..umožňuje vnímat věci v jejich podobě a vztazích
- **rozvažovací pojmy (kategorie)** : (jedinečnost, mnohost, veškerost, věčnost, zápor, limitace, podstata, akcidents, příčinnost a závislost, činné, trpné, možnost, nemožnost, skutečnost, neskutečnost, nutnost, nahodilost

...proto není možná metafyzika jako věda...nejsou možné předzkušenostní syntetické soudy...je možná jen jako kritika schopností rozumu

---naše vědecké poznání se netýká skutečnosti samé (věci o sobě, noumenon).., ale jen jevů, fenomenon...vliv empirismu (je výsledek zkušenosti (smyslového poznávání a rozumové aktivity,..věda konstruuje svůj vlastní svět..její nutná platnost je dána formami nazírání, kategoriemi respektive zásadami čistého rozumu..tedy pevnými předchůdnými pojmy vycházejících z pevných předchůdných (vrozených) soudů

...jen Bůh není omezen k nahlížení věcí o sobě

---čistý rozum je méně hodnotný než rozum praktický..jednající..skrze něj spadáme do sféry věcí o sobě

...kategorický imperativ: svobodná vůle si sama klade nepodmíněné jako absolutní zákon..“Jednej tak, aby se tvé jednání mohlo stát obecně platnou normou“...racionální etika

---od Kanta už nemohou být ontologie a gnoseologie odděleny..jasným řezem

Hegel

- G. W. F. Hegel (1770-1831)..uzavírá německý idealismus (německá klasická fil.)...návaznost na Kanta..vztah rozumu a skutečnosti (idealistický primát ideje..odmítání věci o sobě..Fichte, Schelling)
- ...u Hegela otázka na primát rozumu či skutečnosti ztrácí smysl..slévají se v jednotu..ontologie, gnoseologie a teologie tvoří celek..
- ...první skutečností je rozum..bytí je ztělesněním myšlenky..dění skutečnosti je pohybem pojmu—myšlení a bytí je totožné (rozumné je skutečné, skutečné je rozumné)
- ...věřil že jeho systém odhalí konečné pravdy o celku skutečnosti a lidských dějin..dějiny idejí..nejsou podstatné jednotlivé ideje, ale jejich vývoj..ve společ. celku..(souvislost s postmodernismem..ovšem Hegel má za to, že je tu kýžené finální stádium, ke kterému dějiny spějí..proto postm. kritizován)
- ...“dialektika“ ..logika evolučního vývoje dějin..vývoj ducha k sobě samému, k absolutnu (o sobě a pro sebe)....skrze věci a procesy přírody (odcizení, jinobytí)— od ducha v subjektu skrze objektivní duch sociálních a politických dějin k duchu absolutnímu (sjednocení subjektivního a absolutního ducha)
- ...v absolutním duchu jsou zrušeny rozpory mezi subjektem a objektem, myšlením a bytím, konečnem a nekonečnem (estetická, náboženská, filosof. fáze)
- ...vývoj se odehrává v boji rozdílných dynamických konceptů, idejí..proti tezi se vždy staví antiteze..výsledkem je synteze..jako vyšší a pravdivější..blíže k absolutní ideji
- ...navazuje na něj marxismus, odmítavé stanovisko v iracionalismu (Schopenhauer), scientismu, analytické fil (logika..), Popperovi, postmodernismu

Karl Marx (1818-1883)

- ...patřil k levicovému křídlu novohegelovství, ovlivněn Feuerbachem (kritika náboženství a materialismus)..kritizuje Hegela a vytváří nový dialekticko-materialistický model historie
- ..filosofie se dosud snažila interpretovat svět..ale jde o to ho změnit!
- ...socio-ekonomická kritika kapitalism 19. stol.
- podle něj vědomí či duch neovlivňuje život (Hegel), ale život ovlivňuje ducha, vědomí..ekonomické skutečnosti mohou ovlivnit, jak lidé myslí – ekonomická základna (výrobní materiální síly a ekonomické vztahy)..změna výrobních podmínek vede ke změně společenské nadstavby (systém politických, právních, náboženských, uměleckých, filosofických forem)
  - ...primární rolí těchto institucí je šířit ideologii..takže vládnoucí ideje každé epochy jsou idejemi vládnoucí třídy (falešné vědomí..neschopnost rozeznávat vykořisťování)
- ..vývoj se děje v dialektickém boji reálných společenských vztahů a sil (ne abstraktních idejí)..historicky probíhal boj mezi otroky a otrokáři, poddanými a feudály..v současnosti probíhá tento boj mezi buržoazií (vlastníci kapitálu a výtěžků produkce) a proletariátem (dělníci, kteří prodávají svou práci)...dělníci pracují více, než vyžadují jejich potřeby..kapitalističtí zaměstnavatelé dostávají zbytek (práce mnohých se přeměňuje na kapitál několika privelegovaných)
- tento dialektický svár končí nevyhnutelně mezinárodní dělnickou revolucí, kdy dojde k přeměně lidské společnosti..konec kapitalistického systému..(nadprodukce a bohatství několika X chudobě mnohých)
- komunistická společnost

- ...dialektický materialismus (Engels)..učení o obecných zákonech pohybu a vývoje přírody, společnosti a člověka..Hegelova dialektická metoda v materialistickém pojetí skutečnosti
  - vše je projevem pohybu objektivně existující hmoty..tři základní zákony (jednota a boj protikladů, přechod kvantity v kvalitu a negace negace)
- ...historický materialismus..popisuje zákonitosti historického vývoje ke komunistické společnosti
- marxismus-leninismus..v jeho podobě získal marxismus dogmatický ráz..strana jako nositelka revoluce (proletariát není sám schopen poznat svoji úlohu)

Pozitivismus (Comte 1798-1857)

...odmítnutí metafyziky..zásadou je vycházet faktů, z daností, z jevů (z pozitivního-toho co je definovatelné, užitečné, skutečné..dostupné smyslům)

...shromažďovat fakta, třídit a uspořádávat jejich vztahy v teorie a predikovat budoucí jevy..popřípadě je řídit

---nesmyslné je tázat se na **podstatu**

...z uspořádání podle podobnosti vyplývají pojmy, z uspořádání podle posloupnosti plynou zákony..

---vývoj lidského myšlení (individua, společnosti i jednotlivých věd) probíhá podle zákona tří stádií (od Hegela):

- Teologické stádium (anymismus, polyteismus, monoteismus)
- Metafyzické stádium ..místo nadpřirozených sil přicházejí abstraktní síly, pojmy a entity
- Pozitivní stádium..zřiká se pátrání po původu a konečném cíli veškerenstva (po pravé podstatě věcí skryté za jevy)...snaží se poznávat zákony podobnosti a posloupnosti v daných jevech ...cílem je vysvětlit všechny jevy jednotnému faktu, teorii

...úkolem filosofie je spojovat dílčí vědy tím, že bude začleňovat jejich nové objevy do všeobecné teorie, bude objasňovat zákony našeho myšlení a poskytne podklady pro reformu školství..také bude zásobárnou nových problémů dílčích věd

..a také tak bude schopná podat pevný základ pro rozumné přetvoření společnosti bez revolučních otřesů

---nejvyšší, nejsložitější a nejnovější vědou je tedy sociologie, která má být Comtem teprve založena

...filosofie dějin

- Teologickému stádiu odpovídá víra v božské právo a feudalismus
- Metafyzická epocha je charakteristická rozpadem víry a společenským převratem (vítězství metafyzického principu nad teologickým)
- Pozitivní stádium má znovu nastolit pevný řád..

...střízlivý vědecký soud odborníků a specialistů..působí i na výchovu

...výkonná vláda ovšem nepodléhá filosofům a sociologům, ale hospodářským odborníkům

...společenský řád pozitivní společnosti je nastolen, jakmile se rozšíří vědecké znalosti, principem jednání bude prospěch celku lidstva (altruismus)...velké bytosti, jež má být předmětem náboženského uctívání (náboženství humanity)..kult lidstva včetně liturgie a institucí (sám Comte jako velekněz)

---zásadami jsou: Lásky jako princip, Řád jako základ, Pokrok jako cíl..

Arthur Schopenhauer (1788-1860)

Hegelova víra ve šťastný konec lidské historie byla „fantaziemi hloupého a neohrabaného šarlatána!“

...stejně jako Kant měl za to, že člověk může žít jen ve fenomenálním světě...ale pro Schopenhauera je fenomenální svět iluzorní, vždy podléhající vůli

---vůle řídí všechny živé bytosti..i člověka..je zcela bez cíle..nutí živé věci k páření, množení a umírání..

...lidé rádi věří tomu, že jejich život má nějaký vyšší smysl, ale je tu jen nutnost uspokojovat nové potřeby..to vede ke konfliktům, jež stojí za lidským utrpením

---jedinou cestou je zříci se potřeb (umělecký život, asketický život a sebezpopření, soucit..)

--vliv na Nietzscheho

Friedrich Nietzsche (1844-1900)

- ...odmítá také jakýkoli druh transcendentního či noumenálního světa
- ...staví se proti pozitivismu, idealismu i materialismu (řazen často do filosofie života, voluntarismu, iracionalismu)
- ...básnické, patetické vyjadřování, kritik kultury a tradiční morálky..nekonzistentní, často různé interpretace..
- ...je třeba zničit křesťanství a tím uvolnit místo člověku..(Kierkegaard naopak popírá člověka ve prospěch víry..skok víry)
- nejvyšší hodnotou je život, dobré je vše, co slouží jeho stupňování a rozvoji (špatné je, co mu překáží)
- ...tělesný život podléhá neustálému vývoji (vliv Darwina)
  - Nietzsche požaduje další vývoj..přes člověka k nadčlověku – to je nejvyšší cíl veškerého snažení..smysl země (proti Schopenhauerovi)
  - tento nadčlověk ovšem není nutným výsledkem evolučního vývoje (zákonitostí)..člověk si ho musí vůlí vydobýt..vůlí k moci (vliv Schopenhauera)
- ...vůli nesmíme rezignovaně a pesimisticky popírat, naopak ji musíme vášnivě a optimisticky přitakat a všemi silami rozvíjet..

---toho je schopný nadčlověk..neomezované sobecké rozvíjení života uvolněný z pout morálky..život je vůle k moci..nejde o dosažení blaženosti a lásky k bližnímu

...dobré je to, co zvyšuje cit moci, vůli k moci, moc samu..špatné je vše, co pochází ze slabosti (ne spokojenost..ale více moci, ne mír..ale válku)

--nejhorší je soucit..křesťanská morálka jako morálka slabých a ponížených, bezmocných..odporuje vůli k moci a musí být překonána..bůh nás utiskuje, zotročuje a pronásleduje

--usiluje o přehodnocení všech hodnot se zřetelem k nadčlověku (stojí mimo dobro a zlo)..Bůh je mrtev, zabili jsme ho, čím se utíšíme?..kdyby bohové byli, jak já bych snesl, že nejsem bůh?..mám-li být já, nemůže být on.

...pravdivé je druhem omylu, bez něhož by určitý druh živých bytostí nemohl žít

...rozhodující je hodnota pro život (funkční užitečnost)..ne myšlení, ale vzpoura života proti němu...duchovno, rozum je pouhým nástrojem těla (tělo jest veliký rozum..duše je něco na mém těle..malý nástroj, hračka velkého rozumu)...

---Nietzsche přichází s myšlenkou věčného návratu..(vše, co se stalo se nutně někdy v daleké budoucnosti bude opět opakovat)

...není tím narušen princip vůle k moci?

Doplnit: Fenomenologie, fundamentální ontologie (Husserl, Heidegger)
Existencialismus (Sartre)
Novopozitivismus, analytická filosofie
Postmoderní filosofie (Foucault, Feyerabend)

